

EL SUD GLOBAL A LA POLÍTICA EXTERIOR DE LA XINA: DE MAO A XI

INÉS ARCO ESCRICHE

Investigadora, CIDOB

La popularització creixent del terme Sud Global també ha arribat a Pequín. En una realitat internacional adversa, marcada per la competició amb Washington, unes relacions a la baixa amb Europa i una animositat a l'alça amb els seus veïns, la Xina ha reconfigurat la seva política exterior cap al seu «Sud». Tanmateix, si bé les qüestions geopolítiques i domèstiques són fonamentals per entendre per què la Xina dona rellevància a aquests països, seria un error descartar els vincles històrics i afectius comuns del passat. Els llaços de Pequín amb les nacions d'Àfrica, Àsia i Amèrica Llatina –primer, sota l'apel·latiu revolucionari de Tercer Món, substituït pel terme economicista «països en desenvolupament» i, actualment, per Sud Global– es van construir en paral·lel als processos d'independència, desenvolupament identitari i construcció nacional tant de la República Popular de la Xina (RPX) com dels estats postcolonials. Entendre les transformacions històriques d'aquestes relacions és fonamental per identificar narratives, precursors i transformacions de la política exterior xina contemporània.

El maoïsmo i el Tercer Món

El 1974, Mao Zedong va exposar la seva teoria dels tres mons en una conversa amb el president de Zàmbia, Kenneth Kanuda: els Estats Units i la Unió Soviètica constituïen el Primer Món; Àsia, Àfrica i Amèrica Llatina formaven part del Tercer Món; i els països desenvolupats, el Segon Món. Aquesta conceptualització es formava a partir dels corrents geopolítics imperants durant la Guerra Freda i del posicionament polític xinès durant les dues dècades anteriors. D'una banda, Pequín havia denunciat l'imperialisme nord-americà, espe-

cialment a causa de l'embargament després de la participació xinesa a la guerra de Corea, i d'una altra, la ruptura sinosoviètica de 1960 per divergències ideològiques i la coexistència pacífica amb el bloc capitalista va convertir Moscou en rival pel lideratge del comunisme internacional i una amenaça a la frontera nord. L'etiqueta compartida per Washington i Moscou responia a un objectiu clar: aquesta divisió del món separava els poders imperialistes dels antiimperialistes, els opressors dels oprimits.

Tanmateix, la visió que tenia la Xina del Tercer Món no era passiva, sinó de potencial transformador. També hi havia un compromís internacionalista genuí i de suport a moviments d'alliberament nacional des de la fundació del país el 1949. A la Conferència de Bandung de 1955, les autoritats xineses van aconseguir reunir suports per a unes relacions basades en la no-ingerència i la independència –part dels Cinc Principis de Coexistència Pacífica–, però també en la resistència antiimperialista i anticolonial. A partir d'aquell moment, la Xina va començar a enviar ajuda al desenvolupament i no va dubtar a oferir el seu suport a causes anticolonials tan llunyanes com la d'Algèria o la revolució cubana. També va crear un gran nombre d'organitzacions per a intercanvis culturals i diplomàtics no oficials, juntament amb l'organització de visites al país amb líders, intel·lectuals d'esquerres i aliats ideològics –com el Che Guevara, els membres de les Panteres Negres o Yasser Arafat–. En paral·lel, el nombre de països que reconeixia la RPX també va augmentar.

Per a Mao i els seus aliats atiar la febre revolucionària a Àsia, Àfrica i Amèrica Llatina era decisiu per a la mateixa revolució xinesa i la seva legitimitat domèstica. El reconeixement

de Pequín per part de moviments insurgents arreu del món, no només com un potencial aliat, sinó també com un model i guia ideològic, va enfortir la veneració de Mao dins i fora de la Xina. I per aquesta raó, els dirigents xinesos no van estalviar esforços a l'hora d'oferir suport diplomàtic. En la dècada de 1960, Zhou Enlai va visitar deu països africans mentre centenars d'insurgents rebien ensinistrament militar a la Xina. A més, la producció propagandista en altres idiomes no s'aturava: entre 1966 i 1967, el *Llibre Roig de Mao* (1964) va arribar a més de cent països. Tanmateix, el suport indiscriminat a qualsevol moviment abanderat del maoisme arribaria a convertir-se en un exemple descartat d'intervencionisme que provocaria estrepitosos fracassos diplomàtics, especialment als països postcoloniais de l'Àfrica i Àsia.

No seria fins el 1971 que la RPX va aconseguir el seient de Nacions Unides, a compte de la República de la Xina, establerta a Taiwan. La nova etapa marcaria una normalització de les relacions de la Xina amb desenes de països del món, inclosos els Estats Units, però també seria el principi del final d'una política exterior molt ideologitzada.

De Deng a Hu: els països en desenvolupament com a base

Amb la mort de Mao, el lideratge xinès amb Deng va deixar de posar èmfasi en «la lluita i la revolució» per promoure «la pau i el desenvolupament» en la política exterior. Aquest canvi no va ser només propiciat per l'ansia de modernització emmarcada en la política de reforma i obertura, sinó també l'onada de normalització diplomàtica entre la RPX i els països occidentals. Més significativament, la invasió soviètica de l'Afganistan va fer que Pequín percebes encara més Moscou com una amenaça.

Com a resultat, Pequín va prioritzar mantenir bones relacions amb tots els països –especialment amb Occident, de qui depenia la inversió, ajuda al desenvolupament i trans-

ferència de tecnologies– i donar suport a una solució pacífica dels conflictes, sense perdre, però, l'oportunitat de titllar d'imperialista/social-imperialista les dues superpotències. Irònicament, les reformes econòmiques xineses van dinamitar les seves relacions amb moviments maoistes com Sendero Luminoso al Perú o el Partit Comunista de les Filipines, que pocs anys abans havien estat sota la protecció de Pequín.

Però els països d'Àsia, Àfrica i Amèrica Llatina tornarien a ser essencials per a la Xina en les dècades següents. Primer, la repressió violenta de les protestes de Tiananmen el 1989 i el subseqüent aïllament internacional de la Xina impulsarien novament les relacions amb els països en desenvolupament. Segon, aquests països es convertirien en les destinacions prioritàries de l'estratègia «*Going Out*» de finals dels anys noranta, que buscava la internacionalització d'empreses xineses, l'accés a nous mercats i l'obtenció de recursos naturals necessaris per al creixement econòmic. Molts d'aquests països, oblidats o menyspreats per les potències occidentals, es van convertir en terrenys d'experimentació d'aquesta política i van permetre a Pequín reforçar relacions polítiques sota la lògica de cooperació Sud-Sud. Per enfortir aquests vincles, a més, la RPX va començar a crear cimeres de diplomàcia regional per garantir una millor coordinació, com el Fòrum de Cooperació Xina-Àfrica (2001) o el Fòrum CELAC-Xina (2015), amb iniciatives similars amb els països àrabs o les illes del Pacífic.

Progressivament, en el procés de desideologització de la Xina postmaoista, el Tercer Món va anar desapareixent dels discursos oficials. Segons Teng Wei, professora de la South China Normal University, la categoria del Tercer Món va passar de ser una font d'orgull identitari a una marca d'infame subdesenvolupament de la qual calia alliberar-se (vegeu Teng Wei. «Third World» a: Sorace, Christian; Franceschini, Ivan i Loubere, Nicho-

las (eds.). *Afterlives of Chinese Communism*. Acton: Australian National University, 2019). En aquest impuls de modernització, el terme «país en desenvolupament» afavoria una visió economicista i lliure d'ideologia. Els països en desenvolupament es convertirien en «la base» de la política exterior xinesa, en paraules de l'antic president Hu Jintao, mentre la Xina construiria la seva nova identitat com «el país més gran en desenvolupament».

Xi i la «nova era» del Sud Global

Aquest afany ha donat els seus fruits: actualment, el Sud Global suposa gairebé el 40% del comerç global xinès i, des de 2020, representa tres quartes parts de la inversió directa xinesa (vegeu Arco Escriche, Inés i Burguete, Víctor (eds). *China y el Sur Global: viejos amigos, nuevas dinámicas*. CIDOB Report 11, 2023). Si bé les lògiques de suport al desenvolupament suposen una continuïtat de les relacions entre la Xina i Àsia, Àfrica i Amèrica Llatina des de la dècada de 1950, la Iniciativa de la Franja i la Ruta (BRI, per la seva sigla en anglès) llançada el 2013 ha incrementat la importància d'aquests estats per a la política exterior xinesa. Sense oblidar que l'objectiu inicial era connectar el gegant asiàtic amb Europa, el BRI exemplifica les noves dinàmiques entre Pequín i els països del Sud Global, basades en la promoció de la connectivitat, el

desenvolupament d'infraestructures, una major relació comercial i d'inversions –en molts casos, asimètrica– i d'ajuda al desenvolupament. I encara que aquest model ha rebut força crítiques, més enllà de ser concebut únicament com un mecanisme d'expansió del poder xinès, també porta a la seva genètica la creença històrica d'ajudar altres països a ser autosuficients, és a dir, independents econòmicament d'Occident. En alguns casos, mitjançant noves dependències amb Pequín, però també, en d'altres, oferint una capacitat de diversificació que ha augmentat el marge de maniobra d'aquests països dins del sistema internacional.

I aquesta autonomia més gran explica l'interès renovat de Pequín pel Sud Global. Les respostes dispars d'Europa i Washington a les guerres d'Ucraïna i Gaza han provocat una major alienació entre Occident i el Sud Global, creant marges de crítica a l'ordre mundial, ara cooptats per Pequín. En un moment de més ambició xinesa, els països del Sud Global són més necessaris que mai en la reforma del sistema internacional i de les normes liberals (i d'aquí l'èmfasi en «un nou moment del Sud en la governança global»). El suport d'aquests estats als nous marcs de governança xinesos –la Iniciativa Global per al Desenvolupament o la Iniciativa Global per a la Seguretat– és essencial per assegurar-ne la legitimitat, com ho va ser també Bandung. En la seva proposta per reformar la governança global publicada el 2023, les elits de Pequín reclamaven «posar remei a les injustícies històriques» de la falta de representació, béns públics internacionals i respostes polítiques que tinguessin en compte les necessitats dels països en desenvolupament. Però el lideratge i el canvi polític només té lloc quan totes les parts l'accepten. Podrà la Xina mobilitzar aquests països amb les narratives de solidaritat, història i vindicacions comunes, davant un Sud Global més selectiu i autònom decidit a resistir-se a formar part d'una nova bipolaritat entre Washington i Pequín?

